

*Липська І. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

*Глінська О. М.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

КОНТРАСТИВНО-ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті розглядаються порівняльні особливості відтворення контрастивного аналізу граматичних явищ (пасивних конструкцій) у перекладі англomовного науково-технічного дискурсу.

Ключові слова: контрастивно-перекладознавчий аналіз, пасивні конструкції, науково-технічний дискурс.

Постановка проблеми. Розвиток наукової та технічної сфери, прогрес науки загалом зумовили необхідність вивчення особливостей перекладу наукового дискурсу.

Проблема вивчення мови наукової літератури відрізняється певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Лексичні відмінності в текстах різних функціональних стилів помітні навіть для нефахівця (це насамперед значна кількість спеціальної лексики, термінів у науково-популярних текстах).

Аналіз останніх досліджень виявив, що деякі науковці зараховують науково-технічний дискурс до аргументативного дискурсу. Водночас науково-технічний дискурс є більш інформативним, оскільки не можливо з кожним текстом, з кожною науковою точкою зору змінювати світобачення, світосприйняття [3].

У французькій лінгвістиці існує позиція, запропонована Емілем Бенвеністом: дискурс не є простою сумою фраз, при його створенні відбувається розрив із граматичною будовою мови. Дискурс – це такий емпіричний об'єкт, з яким зіштовхується лінгвіст, коли відкриває сліди суб'єкта акта висловлювання, формальні елементи, що вказують на присвоєння мови тими, хто говорить [1, с. 90].

На думку Г. Почепцова, О. Єльченко, прагматичними чинниками створення й адекватного розуміння змісту науково-технічного дискурсу слугують риторичні норми наукового спілкування: а) принципи кооперації та мовленнєвої ввічливості, б) етикетизація англomовного науково-технічного дискурсу як його національно-культурна норма, що виявляється в некатегоричній формі викладу, в) принципи відносного характеру істинності наукового знання та його композиційної організації [5, с. 42].

Поділ складних випадків перекладу на граматичні й лексичні явища дискурсу досить умовний, адже в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їхнього лексичного наповнення. Те саме граматичне явище, залежно від конкретного лексичного наповнення в іншомовних текстах науково-технічної літе-

ратури, може перекладатися за допомогою різних прийомів і способів. Однак існують певні закономірності граматичних форм і конструкцій мов оригіналу й перекладу, що найяскравіше виявляються саме в зіставленні текстів різних стилів, зокрема науково-технічної літератури, і становлять у сучасний період надзвичайно важливу перекладознавчу проблему [2].

Актуальність цього зумовлена недостатнім вивченням граматичних особливостей перекладу пасивних конструкцій українською мовою англomовного науково-технічного дискурсу, а також сучасними вимогами до цих видів перекладу, коли йдеться про передачу не лише змісту оригіналу, а й про оптимальне відтворення стилістичних і граматичних характеристик тексту.

Мета статті полягає в установленні та порівнянні особливостей відтворення українською мовою граматичних явищ (пасивних конструкцій) у перекладі англomовного науково-технічного дискурсу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання такого завдання: здійснити комплексний контрастивно-перекладознавчий аналіз особливостей передачі граматичних елементів (пасивних елементів) у науково-технічному перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексно контрастивно-перекладознавчий аналіз було здійснено на основі науково-технічних матеріалів [4].

Було з'ясовано, що в разі пасивного стану підмет зазнає дії з боку додатка: Quantum computation can be therefore operated simultaneously on a combination of seemingly incompatible inputs.

Присудок у пасивній формі цього прикладу складається з допоміжного дієслова to be у відповідній формі (be) активного стану та дієприкметника минулого часу (operated) відмінюваних дієслів.

Пасивна форма в цьому контексті вживається замість активної тому, що основна думка висловлювання пов'язана з пасивним підметом: A word should be said about his rather idiosyncratic abbreviations. Let me conclude with a few observations concerning to be taken as adequate laboratory facilities.

Необхідно також взяти до уваги постулат про те, що в англійській мові пасивну конструкцію можна утворити на основі не тільки прямих перехідних дієслів, а й побічно перехідних, а також дієслів з прийменниковими доповненнями.

Переклад пасивних конструкцій з урахуванням наявності відповідних англійській мові українських дієслів (to summarize), (to represent), які вживаються в пасивному стані: The major points of the study are summarized in this chapter. This is true if the p's are represented complex. – Це правильно в тому випадку, коли всі р представлені як комплексні.

Дієслова to expect, to explain, to raise, to simplify в пасиві у функції присудка з прилеглим до нього прямим додатком і позначають дію, спрямовану на підмет і на прямий додаток: If this approach is adopted, spectacular results can be expected – Якщо застосувати цей підхід, можна отримати дивовижні результати.

Відтворення граматичної пасивної форми слугує для вираження думки, відповідно до формальних засобів науково-технічного дискурсу. Тут необхідно враховувати надзвичайну специфічність наукової мови.

Despite the efforts of many physicists and chemists, the periodic table cannot be explained any further by quantum mechanics. – Незважаючи на зусилля багатьох фізиків і хіміків, квантова механіка не могла пояснити періодичної системи.

Враховуючи частотність вживання форм пасивного стану дієслова, цей приклад демонструє, що труднощі розуміння викликані розбіжностями у мовностилістичних нормах текстів мовами. If X is put zero, Ex. 1 can be simplified in the following way – Якщо X прирівняти до нуля, то рівняння (1) спрощується так.

Наступні приклади англійських пасивних конструкцій, з точки зору форми, було зараховано до їх передачі у вигляді українських безособових або невизначено-особових конструкцій, де виробник дії не вказаний: As result of a reaction a complex molecule could be made.

У цьому реченні, не називаючи суб'єкта, ставимо на перший план процес. Якщо ж суттєвим є особа-діяч, то треба вживати пасивне речення з підметом, наведене в цьому прикладі. Дієслово в пасивній формі could be made позначає взаємодію, що не поширюється на інші об'єкти, а спрямована на самого діяча – a complex molecule.

Some types of fieldwork may even be physically dangerous.

Подане речення – це зворотня конструкція, що описує самочинні процеси, у яких суб'єкт (підмет) одночасно є об'єктом. Це речення розглядається як пасивне, так як у ньому є контекстуальний засіб, а саме, обставина способу дії, сама структура висловлює послідовність подій та є вказівка на виконавця дії.

A quantum bit called a qubit, might be represented by an atom in one of two different states.

Повна реконструкція речення в українському варіанті, коли в англійському реченні при одному підметі є два присудки: одне в активному, а інше – в пасивному стані, продемонстровано в наступному прикладі: This group of cyber scientists neither sought nor was offered governmental alliances or influence. – Ця група вчених-кібернетиків не домагалася впливу й не шукала державних союзників.

При розгляді цього типу наведеної пасивної конструкції треба звернутися до проблеми перехідності-неперехідності дієслів. Труднощі при аналізі виникають, перш за все, при детермінації цієї категорії. Семантика дієслова

імплікує дію, яка переходить на об'єкт, тобто ми маємо справу із перехідним дієсловом пасивної конструкції.

Нижченаведені приклади доводять, що в англійській мові форма пасивного стану в текстах науково-технічного дискурсу утворюється не тільки від перехідних дієслів, а й від дієслів, що вимагають непрямого чи прийменникового доповнення. Наприклад: Although many other problems remain to be solved, the field-emission display could be a substantial competitor to the LCD.

Семантичний аспект цієї пасивної конструкції також виражає проблему транзитивності як перехід дії від одного партиципанта до іншого. Транзитивність у нашому прикладі має набір параметрів, кожний з яких є показником ступеня транзитивності. Крім того, цікавим є зміст цієї пасивної конструкції, у нашому випадку – це конструкція, де конкретний лексичний позначений суб'єкт не займає позиції присудка.

Each party may have a cause of action for an attempted disavowal of the agreement that had been made by the other party.

Цей приклад наводить так звану непряму пасивну конструкцію, коли в ролі підмета пасивної конструкції виступає непрямий безприймений додаток відповідної активної конструкції, що позначає особу, для якої ця дія створюється і якій вона адресується.

Отже, аналіз пасивних конструкцій було зроблено виходячи з двох аспектів: визначення поняття та форми пасивних конструкцій; визначення випадків їх уживання в науково-технічному дискурсі.

Аналіз якісних і кількісних характеристик вживання прийомів та способів відтворення досліджуваного граматичного явища (пасивних конструкцій) у перекладі текстів англійського науково-технічного дискурсу зумовив встановлення вибору варіанта перекладу, який залежить від типу англійської пасивної конструкції і стилістичних чинників. Це може бути речення з дієсловом у пасивному стані: The graphs of Figures 2-3 are presented by some important applications of PPFs. – Графіки 2–3 ілюструють деякі важливі напрями застосування МВМ.

В англійській мові невизначений займенник one, особові займенники we, you, they або прізвища в реченнях в активному стані можуть іноді вживатися замість конструкцій у пасивному стані: An alternative analysis was proposed by Rosenbaum – Альтернативний аналіз запропонував Розенбаум. A similar observation is made by Lichenberk – Подібне спостереження робить і Ліхтенберк.

Однак такі конструкції використовуються рідко, і замість них найчастіше вживається пасивний стан.

Висновки. Проаналізувавши утворення пасивних конструкцій в англійській та українській мовах науково-технічного дискурсу можна зробити висновки, що в англійській мові пасивні конструкції в науково-технічних текстах зустрічаються набагато частіше, ніж в українській.

Аналіз пасивних конструкцій у науково-технічному дискурсі треба робити виходячи з чотирьох аспектів: визначення поняття та форми пасивних конструкцій; визначення випадків вживання цих конструкцій у науково-технічному дискурсі; визначення основних етапів і методів перекладу пасивного стану науково-технічного дискурсу українською мовою, а також аналіз англійських пасивних

конструкцій зазначеного дискурсу з точки зору граматичних моделей.

Виходячи із випадків уживання в текстах пасивних конструкцій науково-технічного дискурсу, можна відокремити таке:

– неозначена форма дієслова (в умовних підрядних реченнях з пасивними конструкціями) вказує на групу граматичних труднощів уживання таких конструкцій, пов'язаних з особливостями вираження членів речення в англомовному науково-технічному дискурсі;

– аналіз пасивних конструкцій науково-технічного дискурсу з точки зору їх випадків вживання засвідчив, що найчастіше в пасивних конструкціях англомовного науково-технічного дискурсу вживаються неперехідні дієслова, слова у функції присудка з прилеглим до нього прямим додатком і фразеологічні сполучення.

Перспективою подальшого розвитку дослідження може бути вивчення закономірностей граматичних форм і конструкцій мов оригіналу й перекладу в текстах інших сфер.

Література:

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Е. Бенвенист ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1975. – 446 с.
2. Бархударов Л.С. О лексических соответствиях в поэтическом переводе / Л. С. Бархударов // Тетради переводчика. – Вып. 2. – М. : Высшая школа, 1964. – С. 37–46.
3. Калашник Н.Г. Теорія та практика перекладу / Н.Г. Калашник, Н. Гетьман. – Запоріжжя : ВАТ «Мотор-Січ», 2004. – 314 с.

4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
5. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Київський університет», 1999. – 308 с.

Липская И. И., Глинская О. М. Контрастивно-переводческий анализ функционирования пассивных конструкций в текстах англоязычного научно-технического дискурса

Аннотация. В статье рассматриваются сравнительные особенности контрастивного анализа грамматических явлений (пассивных конструкций) при переводе англоязычного научно-технического дискурса.

Ключевые слова: контрастивно-переводческий анализ, пассивные конструкции, научно-технический дискурс.

Lypska I., Hlynska O. Contrastive analysis of passive constructions translation and functioning in English scientific and technical discourse

Summary. The comparative contrastive analysis of grammatical phenomena (passive constructions) has been provided in the article while translating English-language texts of scientific and technical discourse.

Key words: contrastive analysis of passive constructions translation, passive constructions, scientific and technical discourse.